

Izvorni naučni rad

UDK 32.019.5(47+57:497.16)

Boban BATRIĆEVIĆ (Cetinje)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost Cetinje

boban.batricevic@fcjk.me

SLIKA SOVJETSKOGA SAVEZA U ANTISEMITSKOJ PROPAGANDI CRNOGORSKIH KOLABORACIONISTA

Sažetak: U radu je dat pregled narativa o Sovjetskome Savezu u crnogorskoj, antisemitskoj propagandi tokom Drugoga svjetskog rata. Sovjetski Savez prikazivan je kao plod „jevrejske zavjere“ koji treba uništiti evropsku kulturu.

Ključne riječi: Sovjetski Savez, Jevreji, kolaboracionisti, Crna Gora

Još od izbijanja Oktobarske revolucije 1917. godine svijetom su kružile svakovrsne teorije o tome događaju. Jedan od najzastupljenijih mitova o Oktobarskoj revoluciji bio je onaj o zavjeri međunarodnog jevrejstva koje je zbačilo carizam i pripretilo izvozom revolucije na Zapad. Bauk antikomunizma i antisemitizma pronosili su mahom izbjegli belogardejci i ruski plemići te sveštenstvo koji su počeli naseljavati evropske zemlje. Takva mišljenja postaću izuzetno značajan dio arsenala antisovjetske i antisemitske propagande u međuratnome periodu, a naročito u toku Drugoga svjetskog rata. Pošto su jugoslovenski, a time i crnogorski komunisti koji su predvodili partizanske jedinice bili zakleti Staljinu i SSSR-u, domaća je kolaboracionistička propaganda pisala izuzetno negativne tekstove o „Sovjetiji“, plašeći stanovništvo sovjetskom praksom koja će uslijediti ukoliko Tito dobije rat. Propaganda protiv SSSR-a bila je intenzivna tokom čitavog rata u Crnoj Gori, ali su za nju karakteristične dvije faze. Prva, koja je bila zastupljena u periodu talijanske okupacije u kojoj su uglavnom kritikovani sovjetski sistem i komunizam na svim nivoima,¹ i druga, ona tokom njemačke okupacije, kad je antisemitizam postao dominantno obilježje antikomunističke propagande protiv Sovjetskoga Saveza. Antisemitizam je tokom prvoga perioda, kad je u pitanju odnos prema

¹ Viđeti: „Dvije političke zablude“, *Glas Crnogorca*, 6/19. maj 1942, br. 20, str. 2–3. Viđeti još: „Posjeta Lenjinu“, *Glas Crnogorca*, 22. mart / 4. april 1942, br. 10, str. 6. Ovaj tekst je interesantan jer se u njemu navodi tobožnja Lenjinova izjava o Karlu Marksu kao „jevrejskom buržuju“.

SSSR-u, uglavnom bio usmjeren na jevrejsko porijeklo Lava Trockog i ostalih boljševičkih glavara. I tada je važila optužba da je SSSR plod jevrejske zavjere, ali za totalitarne zločine i sadizam NKVD-a nijesu okrivljivani isključivo Jevreji, što će u periodu njemačke okupacije biti dominantna osobina antisemitske propagande. Prvi tekst u Crnoj Gori koji piše o Sovjetima u antisemitskom tonu štampan je ubrzo nakon napada Njemačke na SSSR. U njemu se navijački govori o poduzećima talijansko-njemačke koalicije i pametnome potezu da se napadne Sovjetski Savez, koji bi u suprotnome napao Evropu i uništio civilizaciju. Za SSSR se kaže da je naumio pokazati „svoje neutralno farizejsko lice“ te da je odlučnom intervencijom sila Osovine „masonsko-jevrejska međunarodna klika danas izgubila posljednju stopu Evrope“.²

U glasilima koja su bila pod kontrolom ili bliska Narodnoj upravi tokom 1944. godine biće objavljeno preko 20 antisemitskih tekstova o Sovjetskom Savezu. Uzus po kojim su ti tekstovi montirani najviše odgovara ideološkim izvoristima Dimitrija Ljotića, čije je tekstove ili odlomke iz knjiga redovno objavljivao *Crnogorski vjesnik*. Štoviše, ono što je objavljeno kao iščupak iz Ljotićeva opusa pod naslovom „Upamtimo!“ u pomenutim novinama skica je svih narednih tekstova o SSSR-u koji će se intenzivirati kako saradnicima okupatora bude postajalo jasno da je poraz njihovih zaštitnika sve bliži. U tome se Ljotićevu odlomku kaže:

Niko ne može shvatiti zlo boljševizma, ko ne shvati njegovu vezu sa Jevrejstvom. Boljševizam kao marksizam ima zadatak da razbije organsko jedinstvo svih nejevrejskih naroda (...) Sovjetija, pak, kao tvorovina boljševizma je tvrđava i laboratorija svjetske revolucije (...) A i jednu i drugu ulogu boljševizmu su dali Jevreji, jer je to jedini način da se ostvari njihov pedesetovjekovni san o vladavini Izrailja nad svima ostalim narodima...³

Antisemitski narativi o Sovjetskom Savezu, ugrubo odijeljeni, disperzirani su u dva pravca. Jedan se odnosi na vezu jevrejstva i ruskog boljševizma, dok se drugi isključivo bavi životom u SSSR-u i funkcionisanjem sovjetskog sistema kojim u potpunosti upravljaju Jevreji. Boljševizam i jevrejstvo predstavljani su kao sinonimi. Optuživani su da žele uništiti Evropu, da se koristeći prijetvornom mimikrijskom taktikom uspijevaju zavući u sve pore društva odakle uništavaju narode. Kako bi to potkrijepili, crnogorski antisemiti navodili su jevrejsko porijeklo svih važnijih komunista od Karla Marksa do čelnika ruske revolucije i poznatih evropskih ljevičara.⁴ Postanak boljševizma videli

² *Glas Crnogorca*, 9. jul 1941, br. 8, str. 1.

³ Ljotić, Dimitrije, „Upamtimo“, *Crnogorski vjesnik*, 12. januar 1944, br. 3, str. 3.

⁴ Videti: „Židovi i boljševizam“, *Crnogorski vjesnik*, 6. april 1944, br. 33, str. 3. U tekstu se

su isključivo u navodnim finansijama jevrejskih bankara. Kao dokaz za to navođen je „jedan spis prvog šefa obavještajne službe francuske vlade u Vašingtonu od 1919.“ u kojem se nalazi spisak bankarskih imena koja su „finansirala“ crveni oktobar.⁵ Trudeći se da što ubjedljivije djeluju, urednici kvislinških glasila u Crnoj Gori nastojali su objaviti pisanja tobožnjih dezertera iz Crvene armije koji su prebjegli na njemačku stranu. U takvim tekstovima njemački Rajh je predstavljan kao jedini snažni takmac SSSR-u jer „njemački društveni poredak protivstavlja boljševizmu zdravu naciju i zdravi socijalizam“.⁶ U jednom od takvih napisa tvrdilo se da snaga boljševizma koji je od SSSR-a uspio napraviti silu leži u izrabljivanju naroda putem strogog terora i tajno-policijske kontrole. Tvrdeno je da su jedino Jevreji izuzeti od teških poslova, pogotovu jevrejske žene.⁷ Jevreji su optuženi da su stub staljinističkog režima i da pokrivaju sve važnije funkcije u boljševičkom sistemu koji je upravo stoga nehuman. „Dezserter“ u *Crnogorskom vjesniku* piše: „Iz Njemačke su proćerani Čivuti, te bolesne bakterije ljudskog društva, u SSSR oni vladaju na svim položajima državnog aparata. Država u kojoj upravljaju Čivuti naravno, ne može dati ruskom narodu pravične zakone po kojima bi se upravljali, niti srećan i moralan život.“⁸

kaže: „Evo dokaza: Karlo Marks koji je ustvari Ben Mardohaj i Ferdinand Lasal – Faj Laj, pretstavnici su komunističke ideje u Rusiji. U 1903. godini vođe revolucionarnog pokreta u Rusiji bili su Jevreji. U 1918. godini na čelu pokreta takode su stajali Jevreji: Bronštejn-Trocki, Zinovjev-Apfelbaum, Jagoda-Geršel koji je kao šef GPU poubijao milione Rusa; Ilija Erenburg koji je u svojim pjesmama opjevao ubijanje ruske inteligencije (...) Litvinov-Finkelštajn, sovjetski diplomata; Jevrej Majski – diplomata u Londonu, Kaganović – ministar ruskih finansija i desna ruka Staljina. Dakle Židovi i samo Židovi! Guberman Jaroslavski, ministar vjera, ne dira samo židovske crkve i groblja, ali je hrišćanske crkve sve pozatvarao. Svi viši činovnici Sovjetske Unije su Židovi i zato oni žele pobjedu Sovjeta. Mađarska – 1918. godine glavni pokretač bio je Bela Kun – Židov, koji je poubijao na hiljade mađarske inteligencije i koji je trpio u svojoj blizini samo Židove. Španija – 1936. godine buknuo je građanski rat. Ilija Erenburg odmah putuje tamo iz Moskve na čelu kome-sara Židova i sije „novu kulturu“ u Španiji. Leon Blum iz Francuske pomaže novčano crvene španske čete. Partizani – desna ruka Tita i potpredsjednik njegove vlade je španski Židov Moša Pijade, koji je bio učesnik u građanskom ratu u Španiji i koji sada primjenjuje na tlu Jugoslavije svoje čisto boljševičke metode. Oko njega je puno Židova iz svih mjesta Jugoslavije, pa čak i iz Rusije.“

⁵ „Boljševici i Jevrejstvo“, *Bokeški vjesnik*, 20. septembar 1944, br. 9, str. 2.

⁶ Ratov, N., „U čemu je sila boljševizma?“, *Crnogorski vjesnik*, 8. jul 1944, br. 58, str. 1. I putem rubrike kratkih vijesti iz svijeta pokušavala se stvoriti slika o tome kako i evropsko javno mnjenje ima slična zapažanja o Njemačkoj kao jedino kadro da se suprotstavi judeo-boljševizmu. Viđeti: *Crnogorski vjesnik*, 2. mart 1944, br. 18, str. 3.

⁷ Ratov, N., „U čemu je sila boljševizma?“, *Crnogorski vjesnik*, 8. jul 1944, br. 58, str. 1.

⁸ Isto.

Znajući za vezanost crnogorskoga naroda za kult Rusije, propagandisti antisemitizma isticali su da je ruski narod zarobljen od strane sistema kojim vladaju Jevreji, a koji propovijedaju lažni – „boljševički panslavizam“.⁹ Sovjetski Savez portretisan je kao tamnica Slovena te je isticano da diskurzivni panslavizam koji propovijedaju komunisti nije ništa drugo do obmana i zavodjenje. Da je SSSR antipravlavljan, dokazivalo se time što je za ministra vjera u toj državi postavljen „prvobezbožnik“, „Jevrejin Poljanski“.¹⁰ Kolumnista Božidar Marković pisao je kako su najveće žrtve komunista Jevreja – slovenski narodi, naročito Rusi. On je pomenuo Katinski pokolj i naveo da je u njemu stradalo 12.000 Slovena. Pozvao je na razmišljanje o misiji Josipa Broza i njegovih komunista. Kako je kazao, uloge su ponovo podijeljene: „žrtve su opet Sloveni – Srbi, a dželiti – međunarodni jevrejski ološ, koji nikakve veze sa slovenstvom nema i nikada je nije imao“.¹¹

Istorija i funkcionisanje sovjetske države usko je vezivana za Jevreje. Jedan od „dokaza“ koji je rabljen u tvrdnjama da Oktobarska revolucija „nije rusko djelo, već jevrejsko, jeste mučenička smrt cara Nikole II i njegove nevine porodice“.¹² Začeci prve zemlje „radnika i seljaka“ pripisani su kabalističkoj zavjeri koja je među revolucionarima tobože imala svoje agente. *Crnogorski vjesnik* objavio je da su neka „prljava i razvratna bića“ svojom „poluinteligentnom rukom na jevrejskom žargonu“ u sobi će su ubijeni članovi porodice Romanov ispisali jevrejske stihove „Valtazara su noćas / ubili njegovi podanici“. Krunska činjenica koju su crnogorski antisemiti uzimali kao potvrdu da iza svega stoje Jevreji jeste to što se u „južnom uglu sobe“ nalazio ispisan kabalistički znak „S S U“ koji „je tek 1925. godine rastumačio francuski učeni arheolog Evel (...) po njemu pravo značenje ovih tajnih znakova je: 'Ovdje je po volji tajnih sila Car bio prinešen kao žrtva radi propasti države.“¹³ Ubistvo cara bilo je potrebno Jevrejima kako bi u Rusiji uspostavili „vlast Judeja“ jer sada „četiri miliona Jevreja vlada nad 190 miliona Rusa“ dok su „60% komesara i krupnih partijskih ljudi (su) Jevreji“. Utemeljenja za ta razmatranja nalažena su u knjigama Henrija Forda (Henry Ford), koji je uveliko citiran i uziman kao autoritet iz date oblasti.¹⁴ Planovi za carevo ubi-

⁹ Marković, Božidar, „Boljševički panslavizam“, *Crnogorski vjesnik*, 3. avgust 1944, br. 65, str. 1.

¹⁰ *Crnogorski vjesnik*, 4. jul 1944, br. 57, str. 3.

¹¹ Marković, Božidar, „Boljševički panslavizam“, *Crnogorski vjesnik*, 3. avgust 1944, br. 65, str. 1.

¹² „Kome je bila potrebna smrt ruskog cara Nikole II.“, *Crnogorski vjesnik*, 4. april 1944, br. 32, str. 2.

¹³ Isto.

¹⁴ „Pad ruskog cara, kad se bliže posmatra, djelo je Jevreja. Kad se u Nju Jorku doznalo za ovaj događaj, on je izazvao neobičnu radost, piše Henri Ford u svojoj interesantnoj knjizi 'Međunarodno jevrejstvo'. – 'Jedan čuveni govornik, ne Jevrejin, je u svom govoru

stvo postojali su od ranije, a antisemiti iz *Crnogorskoga vjesnika* nalazili su ih u neakvim brošurama koje su objavljivane u Poljskoj a prodavane širom Evrope još prije Prvoga svjetskog rata. Plan za carevo smaknuće Jevreji su donijeli i zbog procesa protiv jednog ruskog Jevrejina kojemu je suđeno za ritualno ubistvo.¹⁵ Navodno su Jevreji objavili: „Kakav god bio ishod sudskog procesa – za rusku vladu nema više spasa. Tako je riješio jevrejski narod.“ Crnogorski kolaborantski medij to je okvalifikao kao „pravi jezik kojim je progovorilo međunarodno jevrejstvo naljućeno time da se našla jedna hrišćanska vlada koja je stupala u zaštitu hrišćanskog djeteta, kojega su zaklali Jevreji.“¹⁶

Najžešći antisemitski narativ protiv SSSR-a bio je zastupljen u višemjesečnom serijalu nepotpisanih tekstova „Zašto sam neprijatelj boljševičke vlasti?“ publikovanom u *Crnogorskom vjesniku* tokom ljeta 1944. godine. U njima su prezentovana iskustva staljinističkoga režima, terora i prakse. Mnoštvo informacija o sovjetskoj stvarnosti bilo je tačno, no za sva zla koja su trpjeli sovjetski narodi antisemitska propaganda u Crnoj Gori optuživala je Jevreje. Posebna pažnja posvećivana je konceptu gulaga i hapšenjima pretpostavljenih neprijatelja sovjetskog sistema. U šestom nastavku serijala otpočinje direktno okrivljavanje Jevreja za stradanje naroda u SSSR-u. Tu se tvrdi da u sibirske logore pritvaraju sve nacionalnosti osim jevrejske. Nepotpisani autor optužuje Jevreje da su najzagriženiji nacionalisti i da je plod njihova širenja uništenje drugih naroda. „Stotine hiljada ljudi osuđene su zbog antisemitizma, ali niti jedan jedini Jevrejin nije povučen na odgovornost zbog antislavizma ili anticarizma. 'Svetost' Jevreja pričinja se čudnovatom. SSSR je postao tamnicom za svaki narod, osim jevrejskoga.“¹⁷ Sedmi nastavak serijala najotrovnije govori o Jevrejima – kao o skitačkome plemenu koje je „čvrsto povezano u jedno nacionalno klupče kao džinovska masa zmija, kao džinovska masa crva što nagrizažu drvo“. Taj „skitački život“ Jevreji su okončali dolaskom u Rusiju, đe su uspostavili svoju komunističku otadžbinu, zauzeli štampu, pozorište, muziku, zapravo sve vidove života, infiltrirajući se u rusko

mного hvalio poznatog američkog građanina, bankara milijardera Jakova Šifa, zato što je on pripremao pad cara, novcem sa kojim se vodila propaganda među ratnim zarobljenicima (...) Vidimo – piše dalje Ford – da je fakat postao opštepoznat samo kada je zamisao potpuno uspjela. Ne treba zaboraviti i to da je čin crvene zavjere (...) izvršen od strane sovjetskih komesara, koji su skoro svi bili Jevreji. Ono što je otpočeo američki finansijer – Jevrejin, završili su sovjetski komesari – takođe Jevreji.“ Izvor: „Kome je bila potrebna smrt ruskog cara Nikole II.“, *Crnogorski vjesnik*, 4. april 1944, br. 32, str. 2.

¹⁵ „Kome je bila potrebna smrt ruskog cara Nikole II.“, *Crnogorski vjesnik*, 4. april 1944, br. 32, str. 2.

¹⁶ Isto.

¹⁷ „Zašto sam neprijatelj boljševičke vlasti?“ (VI), *Crnogorski vjesnik*, 5. avgust 1944, br. 66, str. 2.

društvo uzimanjem ruskih prezimena. „U SSSR vlada javno jevrejsko nasilje. Nasilje grubog, nečistog drskog naroda koji je izgubio svoj jezik i svoju državu, koji nema ništa osim mržnje prema svemu što nije jevrejsko, osim bezgranične oholosti i osjećaja svoje nadmoći (...) Narodni sarkazam iz vremena antijevrejskog seljačkog ustanka u Ukrajini stvorio je poslovicu 'Jevrejin je samo pečen dobar'.“¹⁸

Poseban akcenat u ovome serijalu stavljen je na funkcionisanje zloglasne sovjetske tajne policije NKVD. Tvrdeno je da su *enkavedeovci* uglavnom Jevreji, da je to njihova služba koja im služi da terorišu Ruse.¹⁹ Misterizacija jevrejske moći pojačavana je tvrdnjama da i sam „Staljin je izvršilac njihove volje. Staljin je sluga jevrejstva.“²⁰ Za masovna hapšenja sovjetskih građana u crnogorskim glasilima koristio se termin „čivutska mobilizacija kažnjenika“.²¹ Lični opisi *enkavedeovaca* sadržali su sve komponentne antisemitske stereotipizacije kao naroda koji je fizički ružan i uz to sadističke naravi. Opisujući isljedničku proceduru i torturu tajne sovjetske policije, jedan prilog iz *Bokeškog vjesnika* ovako govori o ispitivačima:

Ispred nje, pognut, stajao je jedan čovjek; njegov kukasti nos i pala, prorotka kosa davala im je izgled tice-grabljivice. Bio je u uniformi (...) poznah ga: Sakovski, oblasni šef NKVD (...) Njeni su krici bivali sve tiši i najzad umukoše. Jevrejin još nije bio zadovoljan (...) Njegove se

¹⁸ „Zašto sam neprijatelj boljševičke vlasti?“ (VII), *Crnogorski vjesnik*, 5. avgust 1944, br. 66, str. 2. U tekstu se još kaže: „Jevreji su u trgovini uvijek imali većinu, ali među prognanim i strijeljanim bivšim trgovcima, tvorničarima i bankarima Jevreji zauzimaju najskromnije, najneznačajnije mjesto. Stoprocentni Jevrejin, koji se nije udaljio od svojih saplemenika neće dospjeti u Sibir kao izgnanik. Ako on dospije u Sibir, jedino će kao šef izgradnje ili kao načelnik logora. Boljševički sistem je – plod jevrejskog rada. On je organizovan u potpunosti u njihovom interesu. Istrebljivanje nacionalnog lica drugih naroda je takođe njihovo djelo. Izvrtanje istorije je njihovo djelo. Lažljiva spoljna politika je njihovo djelo. Bestidna laž sovjetske agitacije, štampe i umjetnosti – sve je to plod njihovog rada (...) Narodno ogorčenje protiv Jevreja je veliko. Ono je niklo već odavno. Narodi koji naseljavaju Rusiju su u stara vremena na jevrejsko laktaštvo odgovarali batinama i ograničavanjem jevrejskih prava (...) Borba protiv jevrejskog nasilja mora biti provedena u okviru opštedržavnom. Boljševički sistem je – sistem jevrejskog nasilja i on isključuje svaku mogućnost ma kakve borbe protiv jevrejstva. Ja sam neprijatelj jevrejske tiranije. Ja sam neprijatelj boljševičke vlasti!“

¹⁹ „Zašto sam neprijatelj boljševičke vlasti?“ (VIII), *Crnogorski vjesnik*, 12. avgust 1944, br. 68, str. 2.

²⁰ „A ko sjedi iza Staljinovih leđa? Ko ga podržava? Jevreji! Staljinovo ime, ime dželata, tiranina, izdajice, ućice u budućnost kao jedno od najpodlijih imena u istoriji. Boljševički poredak je poredak diktature, tiranstva Staljina Džugašvilija, slavljenika i izrazitelja jevrejske volje.“ Izvor: „Zašto sam neprijatelj boljševičke vlasti?“ (VIII), *Crnogorski vjesnik*, 15. avgust 1944, br. 69, str. 3.

²¹ I. S. A., „Kolimski 'mutavci'“, *Lovćen*, 4. oktobar 1944, br. 2, str. 2.

usne bezglasno razvukoše i odvratani, životinjski smeh zaori se odjednom sobom.²²

Da bi antisemitski koncept bio potpuno zaokružen, u sve te predstave o NKVD-u kao oruđu Jevreja valjalo je umetnuti i osnovni motiv torture. Antisemiti Crne Gore videli su ga u pohlepi za zlatom, tvrdeći da boljševički teror donosi ogromne prihode iz rudnika zlata širom SSSR-a.²³ Oni su tvrdili da je zbog torture u Sovjetskom Savezu nezadovoljstvo masa ogromno te obavještavali crnogorsku javnost kako se unutar Crvene armije i u njenoj pozadini formirala ozbiljna antikomunistička oficirska organizacija koja ima veliki broj simpatizera i koja poziva na likvidaciju sistema NKVD i udaljšavanje Jevreja s državnih i gazdinskih položaja.²⁴

Jevrejska pohlepa bila je krivac za početak Drugoga svjetskog rata, prema pisanju kolaboracionističke štampe. Za širenje ratnohuškačke propagande u SSSR-u krivljen je i moskovski rabin koji je pozivao Jevreje da se mole bogu za pobjedu Crvene armije.²⁵ Sve sovjetske medije još od prevrata 1917. godine držali su Jevreji, pisao je jedan anonimni dopisnik *Crnogorskoga vjesnika*. On je tvrdio da u listu „Izvjestija“ ima 18 Jevreja među glavnim saradnicima lista; u „Komsomolskoj Pravdi“ 22; u „Trudu“ 17, a da glavnu telegrafsku agenciju TASS drži Jevrejin Umanski i da je potpuno „čivutizirana“.²⁶ I ostale važne listove poput „Krasnaje zvezde“ ili vodeće „Pravde“ vodili su, kaže, Jevreji. Od sovjetskih umjetnika koji su propagandno veličali sovjetsku borbu na globalnom nivou posebna meta antisemitskih ispada bio je sovjetski pjesnik Ilja Erenburg. Optuživan je za promovisanje palikućstva i uništenje „Evropejaca“.²⁷ Kao pandan piscima poput Erenburga crnogorski su antisemiti promovisali antisemitizam ruskog klasika Fjodora Dostojevskog. Neke njegove navode o jevrejskom narodu oni su smatrali pravom slikom Jevreja i međunarodnog jevrejstva, nazivajući ga pritom ocem slovenstva. Razmatranja o Jevrejima kod Dostojevskog videli su kao posljedicu toga „jer je ovaj satanski plan Jevreja osjetio na svojoj koži.“(?)²⁸

²² „Jedna noć užasa“, *Bokeški vjesnik*, 9. septembar 1944, br. 6, str. 2.

²³ I. S. A., „Moskvi treba zlata“, *Crnogorski vjesnik*, 17. septembar 1944, br. 77, str. 2.

²⁴ A., „Antikomunističke organizacije u pozadini sovjetske vojske“, *Crnogorski vjesnik*, 4. jul 1944, br. 57, str. 4.

²⁵ *Crnogorski vjesnik*, 4. maj 1944, br. 43, str. 4.

²⁶ „Pravi lik sovjetske štampe“, *Crnogorski vjesnik*, 9. septembar 1944, br. 76, str. 1.

²⁷ „Odogovor Iliji Erenburgu“, *Glas Boke*, 26. decembar 1944, br. 3, str. 4. U tome odgovoru se još kaže: „Bez isključenja Jevreja, budućnost nikada neće biti mirna. Problem Jevreja ne može se točno pustiti a da se o njemu ne povede računa. Od sovjetskih palikuća može se osloboditi samo otvoreno i čvrstom borbom. Mi niti jedan trenutak ne sumnjamo u to da će iz rata koji su raspirili Jevreji i Izrainjstvo na svaki način izaći pobijedeni.“

²⁸ T. R. A-nin, „Dostojevski o jevrejstvu“, 16. septembar 1944, br. 8, str. 2. Sličan manevar

U toku mandata Narodne uprave u Crnoj Gori su rasturane i antisovjetske brošure koje su suštinski bile antisemitskog karaktera. Jedna, štampana u Beogradu 1944. godine pod naslovom *Narode na okup! Evropo probudi se!*, najvjerovatnije potiče iz nedićevsko-ljotićevske antisemitske produkcije koju je Narodna uprava u Crnoj Gori svesrdno promovisala.²⁹ U brošuri se u nacističkom maniru daje pregled najezdi neevropskih naroda na Evropu od Huna, Arapa, Mongola, Turaka i „sada“ boljševičkih hordi. Borba za uništenje Evrope vodi se zbog podsticaja međunarodnog jevrejstva koje svijetu želi namće robovske okove.³⁰ Po mišljenju sastavljača brošure, u posljednjih 3.000 godina nema naroda koji s Jevrejima nije imao rđavo iskustvo. „Pojevrejčene“ zapadne sile u koaliciji s „internacionalnim jevrejskim marksizmom“ u boljševičkoj Rusiji optužene su za izdaju evropske kulture i civilizacije. Staljinističke čistke i policijski teror u SSSR-u nazvani su „jevrejsko-boljševičkom perverznošću“.³¹ Konzumeri brošure upućeni su na komunističku opasnost ukoliko ne pobijedi njemačka vojna sila – uspostaviće se sistem đe Jevreji „bičem teraju i nagone“ i u kome će plodno žito ići u ruke „stranog Jevrejina“ jer „Judina je gramživost nezaježljiva!“

Citirana bibliografija:

- A., „Antikomunističke organizacije u pozadini sovjetske vojske“, *Crnogorski vjesnik*, 4. jul 1944, br. 57, str. 4.
- Ljotić, Dimitrije, „Upamtimo“, *Crnogorski vjesnik*, 12. januar 1944, br. 3, str. 3.
- Marković, Božidar, „Boljševički panslavizam“, *Crnogorski vjesnik*, 3. avgust 1944, br. 65, str. 1.
- *Narode na okup! Evropo probudi se!*, Beograd, 1944, str. 2 i 4.
- Ratov, N., „U čemu je sila boljševizma?“, *Crnogorski vjesnik*, 8. jul 1944, br. 58, str. 1.
- S. A., „Kolimski 'mutavci'“, *Lovćen*, 4. oktobar 1944, br. 2, str. 2.
- S. A., „Moskvi treba zlata“, *Crnogorski vjesnik*, 17. septembar 1944, br. 77, str. 2.
- T. R. A-nin, „Dostojevski o jevrejstvu“, 16. septembar 1944, br. 8, str. 2.

zabilježen je i u propagandi uperenoj protiv zapadnih Saveznika, đe su takođe antisemitske parole pripisivali poznatim engleskim ličnostima. Viđeti: *Glas Boke*, 26. februar 1944, br. 3, str. 4.

²⁹ Arhivsko-bibliotečko odjeljenje Narodnog muzeja Crne Gore (ABO NMCG), Fond: Originalna dokumenta muzeja NOB-a, f. 1-100, inv. 45, arb. 971.

³⁰ *Narode na okup! Evropo probudi se!*, Beograd, 1944, str. 2 i 4.

³¹ Isto, str. 10.

Boban BATRIĆEVIĆ

**THE IMAGE OF SOVIET UNION IN ANTISEMITIC
PROPAGANDA OF MONTENEGRIN COLLABORATIONISTS**

The paper provides an overview of the narrative about the Soviet Union in Montenegrin antisemitic propaganda during the Second World War. The Soviet Union was portrayed as the result of a "Jewish conspiracy" that was supposed to destroy European culture.

Key words: *Soviet Union, Jews, collaborationists, Montenegro*